

ცხავატის ხეობის მოსახლეობა XIX საუკუნის 60-იან წლებში

დავით ახლოური

გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

datoakhlori@gmail.com

ისტორიული ცხავატის ხევი ფეოდალური საქართველოს ეკონომიკურად და პოლიტიკურად დაწინაურებულ, მაღალი კულტურის მატარებელ სახევისთავოს წარმოადგენდა (ქენქაძე 2008: 26).

ცხავატის ხევის ტერიტორიაზე ქართული ხუროთმოძღვრების რამდენიმე შესანიშნავი ძეგლია, მათ შორის, მაცხოვრის ეკლესია, რომელიც „ჩუმაანთ უბანში“ მდებარეობს და VIII-IX საუკუნეებით თარიღდება (გვიანდელი გადაკეთებებით). აშენებულია ფლეთილი ქვითა და ქართული აგურით, იატაკის დასაგებადაც ქართული აგურია გამოყენებული. ტაძარი გარედანაც და შიგნიდანაც თეთრად შეღესილი.

XIX საუკუნეში ტაძრის სამხრეთით და ჩრდილოეთით მდებარე სარკმლები გაუგანიერებიათ. სამრეკლო ეკლესიის დასავლეთ კეხზეა დადგმული. აღმოსავლეთ სარკმლის თავსართად შირიმის ქვაზე ამოკვეთილია ტოლმკლავა ჯვარი.

ეკლესიის სამხრეთით გაჭრილ სარკმლის თავზე, კედელს თითქმის მთელ სიგრძეზე გაუყვება თარო. დასავლეთის ფასადი სადაა, ჩრდილოეთის ფასადზე კი კამარის ქუსლი შეიმჩნევა.

აღმოსავლეთ ფასადზე მოთავსებულ ქვის ფიქალზე (93/31 სმ.) განთავსებულია სამსტრიქონიანი ასომთავრული წარწერა, სადიდებელი „ერის ცხავატისა“ და ხელოსან ინა კალატოზისა, რომელსაც ნოდარ შოშიაშვილი და გიორგი ოთხმეზური პალეოგრაფიულ ნიშნებზე დაყრდნობით X საუკუნით ათარიღებენ, ხოლო ჯონდო გვასალია – IX-XI საუკუნეებით (შოშიაშვილი 1980: 191-192); (ოთხმეზური 1996: 139); (გვასალია 1967: 38).

ეკლესიის გარშემო ყორე გალავანია, გალავნის გარეთ საფლავის ქვებია. თავის დროზე ექვთიმე თაყაიშვილს მაცხოვრის ეკლესიაში ორი ჯვარი უნახავს. მისი აღწერით, ფოთლოვანი ოქროს ორნამენტით შემკობილი პირველი ჯვრის წინა მხარეზე მაცხოვრის გამოსახულებას ამშვენებდა წარწერა: „იესო ქრისტე“. ცენტრში ფრთოსანი ანგელოზი და სახარებით ხელში ლუკას გამოსახულება. უკანა მხარეს ვერცხლის ფურცელზე XIV საუკუნის მხედრული წარწერა ყოფილა, სადაც რიზია ქვენიფნეველი იხსენიება (თაყაიშვილი 1915: 106).

რიზია ქვენიფნეველი იმ ქართველთა შორის იყო, რომელიც ბაგრატ V-ემ თემურ ლენგის წინააღმდეგ მებრძოლ სომხებს მიაშველა. რიზია და მისი მედროშე სეფე ყმა, ხოზოეთელი (ქარჩოხის ხეობა) ოქროპირ გამხიტაშვილი ბასიანში ტყვეთა შორის აღმოჩენილან (დადიანიძე 2008: 238-239).

მაცხოვრის ეკლესიის წარწერაში საყურადღებოა ფრაზა „ერი ცხავატი“, რომელიც ტაძრის აღმშენებელია. ჯ. გვასალიას მინიშნებით: აქ ტერმინი „ერი“ აღნიშნავს პატარა ხევის ანუ სასოფლო თემის მოსახლეობას (გვასალია 1967: 38).

მაცხოვრისა და ღვთისმშობლის ეკლესიის გარდა, ცხავატის ხევის ტერიტორიაზე მდებარეობს გვიანი შუა საუკუნეების წმინდა გიორგის ეკლესია, გვიანი შუა საუკუნეების „ლომთის ეკლესია“, გარდამავალი ხანის წმინდა გიორგის ეკლესია, გვიანი შუა საუკუნეების წმინდა ბარბარეს კოშკი-სალოცავი, გარდამავალი შუა საუკუნეების ეკლესია ადგილ ვაკიჯვარში, XX საუკუნის ნიში ვაკიჯვრის ეკლესიიდან ხუთ კილომეტრში, გარდამავალი ხანის შხამურის ციხე.¹

ცხავატის ხევის ტერიტორიაზე მდებარეობს ამავე სახელწოდების სოფელი (ცხავატი ასევე სახელწოდება გახლავთ ისტორიულ-გეოგრაფიული რეგიონის, რომელიც დაბა ფა-

სანაურის ჩრდილოეთითაა სოფელ ქვეშეთამდე) ცხავატი მდებარეობს ახალგორიდან 20 კილომეტრის დაშორებით, მდინარე ქსნის მარცხენა მხარეს, ალევის ქედის დასავლეთ კალთაზე. ს. მაკალათიას მინიშნებით „ცხავატურა“ (ასე მოიხსენიებს იგი სოფელს) მდინარე ქსნიდან, სადაც მას ცხავატურა შეერთვის, 3-4 კილომეტრზეა, სოფელი მთაზეა და შვიდ უბნადაა დაყოფილი“ (მაკალათია 1968: 75). ტოპონიმი „ცხავატი“ მიგვითითებს მთაგორიან, ბარიდან მთისკენ გარდამავალი რელიეფის აღმნიშვნელ მხარეზე.

ცხავატის ხევი განსაკუთრებით ცნობილი იყო მეთუნეობით. ცხავატური თიხის ჭურჭელი დიდი მოთხოვნილებით სარგებლობდა მთელ საქართველოში (მაკალათია 1968: 75).² მდიდარი ტრადიციებიდან გამომდინარე ცხავატურ მეთუნეობას არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლის სტატუსი აქვს მინიჭებული.

ცხავატის ხევის მოსახლეობის ერთ-ერთ უძველეს საქმიანობად მევენახეობა ითვლებოდა. მდინარე ცხავატურაზე – რეხვას მარჯვენა ნაპირზე ტერასულად ჰქონიათ გაშენებული ვაზი – მაღლარი. „ვაზს რომ ქსნის ხეობაში საპატიო ადგილი ეკავა, იქიდანაც ჩანს, რომ ქსნის ერისთავების რეზიდენციაში 1759 წელს აგებული ლარგვისის წმინდა თევდორეს სახელობის ეკლესიის კარები, გადმოცემის მიხედვით, ცხავატის ვაზისაგან ყოფილა დამზადებული“ (ქენქაძე 2010: 157).

ცხავატის მოსახლეობის შესახებ პირველ ცნობებს ქსნის საერისთავოს სტატისტიკურ აღწერილობებში ვხვდებით. 1774 წლის მონაცემებით, ცხავატში 35 კომლი ცხოვრობდა (წყაროში მოხსენიებულია ცხაოტის სახელწოდებით). უმეტესობა ბუნტურები იყვნენ: 23 კომლი (40 მამრობითი სქესის მცხოვრებით), მელთაურები 1 კომლია (3 მამაკაცი), ჟივიძეები – 4 კომლი (5 მამაკაცი), ყურაულები – 3 კომლი (3 მამაკაცი), ცხავატის ღვთისმშობლის ეკლესიას ეკუთვნოდნენ ოსიშვილები – 2 კომლი (2 მამაკაცი), 1 კომლი ბოგანოდ მოსული ახლოურები იყვნენ: „აქავ ბოგანო ახლოური გიორგის შვილი კომლი ა, თავი ბ ქიტესა და აღდგომელა“. წყაროში ვხვდებით ხიზან არაგვის ერისთავის ყმას ხადელ ჩოქურის შვილს ვაჟიკას. სულ: 56 მამაკაცი.

საყურადღებოა, მცხოვრებთა სტატუსები. ვხვდებით მოურავ შიო ბუნტურს, რამდენიმე მსახურს, ხაბაზს, მეჯინიბეს, მზარეულს, ფარეშს, ბოგანოს. ხიზანს... განსაკუთრებული ყურადღება მინდა მივაქციო მსახურის ინსტიტუტს, რომელიც საუკუნეების განმავლობაში არსებობდა საქართველოში, იგი ჩვეულებრივ გლეხზე უფრო დაფასებული ჩანს. მაგალითად, ბექას სამართლის მიხედვით მსახურის სისხლი შეფასებულია 1000 თეთრად, გლეხის სისხლი – 400 თეთრად, ხოლო აზნაურის – 12000 თეთრად (ახლოური 2021: 61).

რევაზ ერისთავის მიერ თამაზა ბუჩაშვილისადმი გაცემულ XVII საუკუნის სითარხნის წყალობის წიგნში ვკითხულობთ, რომ მსახურის ძირითადი მოვალეობა ლაშქრობისა და ნადირობის დროს მებატონის გვერდით ყოფნა და ძღვენის მირთმევა იყო:

არა კოდის პური, არა ღალა, არა კულუხი, არა ჩვენი ხვნა, არა მკა, არა ლეწვა, არა ზვარში მუშაობა, არა ქვევრის რეცხვა... არაფერი ღუთის განაჩენი ხორციელის კაცის სარჩო და გამოსაღები არა გეთხოვებოდეს ლაშქრისა და ნადირობის მეტი და მსახურობა და ძღვენი. სხვა შენს კარზე არა მოდგეს რა მზისა და წვიმის მეტი. ჩემი ტომარა რომ კარზე ჩამოგივარდეს, არც იმას საბელი არ ათხუო (ბერძენიშვილი 1940: 20).

ცხავატში მცხოვრები ბუნტურების გარკვეული ნაწილი პრივილეგირებულ გლეხთა კატეგორიას მიეკუთვნებოდა. როგორც აღვნიშნეთ, მსახური შეძლებულ გლეხს უტოლდებოდა და მას მხოლოდ ლაშქრობა-ნადირობისა და თავადის კარზე სამსახური უნდა გაენია. საინტერესოა მსახურთან დაკავშირებული დ. გვრიტიშვილის მოსაზრება: „არ არის გამორიცხული ვიფიქროთ, რომ მსახურთა სახით თავადებს ჰყავდათ შეიარაღებული ამაღა, რომელსაც იყენებდნენ როგორც ურჩი ყმების დასასჯელად, ისე მეზობელ ფეოდალებიდან საკონფლიქტო საკითხების ძალით გადაჭრისათვის“ (გვრიტიშვილი 1955: 188). ცხავატის მცხოვრებთა ერთი ნაწილი კი, მეთუნეობისა და სხვადასხვა ხელსაქმეს მისდევდა.

1883 წლის აღწერით „ცხაოტი“ იეროთი ბუნტურის სამოურავოა. სოფლის მოსახლეობა შეადგენს 36 კომლს, აქედან 34 კომლი მკვიდრია, 2 კომლი არაგველი ხიზნები: ხადელები

ვაჟიკა და იოსები. აღწერაში კომლების ნაწილი მამიშვილობითაა მოხსენიებული. თუ 1773 და 1783 წლის აღწერებს შევადარებთ, ვნახავთ, რომ 1783 წლის აღწერაში ნაჩვენები სუხას შვილები, ჩუმას შვილები, გოგიას შვილები, კალო მღენავეები და გოგიჩას შვილები ბუნტურების შთამომავლები იყვნენ, რომელთაც მამიშვილობა გაუგვარდათ (თაყაიშვილი 2022: 661-662; 696-697). როგორც რ. თოფჩიშვილიც აღნიშნავს,

ცხავატის ხეობა ძირითადად ერთი გვარით – ბუნტურებით იყო დასახლებული. 1774 წელს ცხავატში ცხოვრობდნენ, აგრეთვე ჟივიძეები, მელთაურები, ყურაულები, ოსიშვილები და ხადიდან მიგრირებული ჩოქურები. ბუნტურების ნაწილი დღეს სხვადასხვა გვარს ატარებს: გოგიაშვილი, გოგიჩაშვილი, სუხაშვილი, კალომღენავი. აქვე მკვიდრობს ხურიშვილის გვარი, რომლის წინაპარიც მესისხლეობის გამო, თრუსოდან ცხავატში შემოხიზნულა.

ოსიშვილები ცხავატში უსანეთიდან ყოფილან მოსული, სადაც ბოლო დრომდე სალოცავადაც დადიოდნენ. XIX საუკუნის პირველ ნახევარში ცხავატში მთიული ბურდულები დამკვიდრებულან. მელთაურების ძირი – გვარია ქავთარაძე. რაც შეეხება ყურაულებს, ისინი ხევსურეთიდან უნდა იყვნენ მოსული. ი. წიკლაურის მიერ მოძიებული ეთნოგრაფიული მასალით, „ყურაულები ხევსურეთის სოფელ როშკის ერთ-ერთი თავდაპირველი მკვიდრები ყოფილან. ისინი, ხურიშვილებთან ერთად, ბუნტურების ამანათებად მიიჩნევიან (თოფჩიშვილი 1987: 26-27).

1794-1799 წლების ქართლ-კახეთის აღწერაში „ცხაოტი“ ქსნის ხეობის სოფლების იმ რიგშია, რომელიც „თვის ეყოდა მეფის ძეს იოანეს სააზნაუროებით“ (ენუქიძე, ბედოშვილი 1986: 36). 1803 წლის იოანე ბატონიშვილის საუფლისწულო აღწერის შეჯამებითი ცნობების მიხედვით, ცხავატი ქარჩოხის ხეობის სოფლების რიგშია მითვლილი, რაც შეცდომაა, თუმცა, ამ შემთხვევაში მნიშვნელოვანი უფრო დემოგრაფიული მონაცემებია: 36 კომლი, 138 მამაკაცი, 116 ქალი (254 სული) (აქტები 1868: 82).

1804 წელს კომლთა რიცხვი 37 იყო, 148 მამაკაცი და 107 ქალი (255 სული). ბუნტურები 21 კომლია, 84 მამაკაცი, 60 ქალი (144 სული). აღწერაში ყურადღებას იქცევს, რამდენიმე გვარი, მაგალითად, ყურგულაშვილი, რომელიც, ჩვენი დაკვირვებით, ყურაული უნდა იყოს, ოჩხაშვილი – გოგიჩაშვილი. ასევე შეცდომითაა მითითებული გვარი ჟავაძე, რომელიც სინამდვილეში ჟივიძეა. აღწერაში ვხვდებით ასევე მელთაურებს – 4 კომლი, 12 მამაკაცი, 15 ქალი (27 სული), სუხაშვილებს – გოგიჩაშვილი. 1 კომლი, 10 მამაკაცი, 2 ქალი (14 სული), თომაძეებს – 1 კომლი, 4 მამაკაცი, 1 ქალი (5 სული). ჟივიძეები 4 კომლია, 16 მამაკაცი, 13 ქალი (29 სული), ყურგულიშვილები (ყურაულები) – 3 კომლი, 9 მამაკაცი, 6 ქალი (15 სული), ოჩხაშვილები (გოგიჩაშვილები) – 3 კომლი, 13 მამაკაცი, 8 ქალი (21 სული) (გსიემ 1956: 112-116).

1860 წლის კამერალურ აღწერაში სოფელ ცხავატის უბნები ცალკე სოფლებადაა წარმოდგენილი. ამ დოკუმენტის მონაცემების მიხედვით სოფელ ბუნგუხთკაში თავად ესტატე მირმანოვის ძე ერისთავის საბატონო მამულებზე მცხოვრები ყმების სია ასე გამოიყურება:

კომლი 1. გიგოლა იოსების ძე ჩუმაშვილი – 35 წლის,

ამისი შვილები: 1. აბრამ – 12 წლის, ახალშობილი,³

2. ივანე – 5 წლის, ახალშობილი.

გიგოლას ძმები: 1. სოლომონ – 29 წლის,

2. გლახა – 27 წლის.

გლახას შვილები: 1. სოსიკა – 4 წლის, ახალშობილი,

2. ბერო – 3 წლის, ახალშობილი.

რიცხვი დედაკაცთა – 7.

კომლი 2. გიგოლა გიორგის ძე ბუნტური – 58 წლის, გაშვებული იყო,⁴

ამისი ძმიშვილი ნინიკა – 30 წლის, გაშვებული იყო.

რიცხვი დედაკაცთა – 4.

კომლი – 2. მამაკაცი – 9. ქალი – 11.

სოფელ ბუნტურთკარში თავად ბიძინა რევაზის ძე ერისთავის საბატონო მამულზე მცხოვრები ყმები:

კომლი 1 (3). ნინიკა ზაქარას ძე გოგიაშვილი – 40 წლის,
ამისი შვილი შიო – 6 წლის, ახალშობილი.
ნინიკას ძმები: 1. დავითი – 35 წლის,
2. მოსე – 30 წლის,
3. ქიტესა – 20 წლის.
მოსეს შვილი სოსია – 5 წლის, ახალშობილი.
რიცხვი დედაკაცთა – 5.
კომლი – 1. მამაკაცი – 6. ქალი – 5.

სოფელ ბუნტურთკარში თავად გიორგი ერისთავის საბატონო მამულზე მცხოვრები ყმები:

კომლი 1 (4). ნინიკა გიორგის ძე ბუნტური – 40 წლის, გაშვებული იყო,
ამისი შვილი აბრამ – 1 წლის, ახალშობილი.
ნინიკას ძმები: 1. გიორგი – 15 წლის, ახალშობილი,
2. ზაქარა – 13 წლის, ახალშობილი.
რიცხვი დედაკაცთა – 3.
კომლი – 1. მამაკაცი – 4. ქალი – 3.

აღწერას ადასტურებენ ცხავატის ხეობის ნაცვალის მახარობელი ბუნტური, ამორჩეული კაცის გიორგი ჟივიძე და თევდორე გოგიაშვილი, რადგანაც ამათ წერა არ იცოდნენ, ამათი თხოვნით და „ხელ(ის) ჩამორთმევით“ ხელს აწერს ისაკ დურგლოვი (დურგლიშვილი). სულ სოფელ ბუნტურთკარში ცხოვრობდა 4 კომლი, 19 მამრობითი სქესის და 19 მდედრობითი (38 სული). ბუნტურები 2 კომლია, 6 მამაკაცი და 7 ქალი (13 სული), მათი განაყარი ჩუმაშვილები – 1 კომლი, 7 მამაკაცი, 7 ქალი (14 სული), გოგიაშვილები – 1 კომლი, 6 მამაკაცი, 5 ქალი (11 სული) (სეასცა, ფ. 254, ან. 2, საქმე 255, ფურ. 277-280).

1886 წელს მონასტრის საზოგადოებაში შემავალ ბუნტურთკარში 7 კომლია აღრიცხული, 34 მამაკაცი, 22 ქალი (56 სული) (მონაცემები 1893: 77).

სრულიად საქართველოს 1923 წლის სასოფლო-სამეურნეო აღწერის მონაცემებში ცხავატის უბნები ცალკე სოფლად აღარ გვხვდება, სოფელი ორ ნაწილადაა წარმოდგენილი, „ცხავათი პირველი“ – 35 კომლი, 88 მამაკაცი, 127 ქალი (215 სული), „ცხავათი მეორე“ – 39 კომლი, 78 მამაკაცი, 77 ქალი (155 სული), სულ ცხავატის ხეობაში უცხოვრია 7⁴ კომლს, 166 მამაკაცსა და 204 ქალს (370 სული) (საქართველოს 1923 წლის აღწერის ჯამები 1926, 168). 1939 წელს ცხოვატად მოხსენიებული მონასტრის სასოფლო საბჭოს სოფელი 418 მცხოვრებისგან შედგებოდა (223 მამაკაცი, 195 ქალი), 1959 წელს ცხავატი ისევ ორ სოფლად გვხვდება, ცხავატი და ცხავატი პირველი. ცხავატში 85 სულია აღრიცხული, ცხავატი პირველში – 46 სული (სულ: 131 სული), 1970 წელს – 84 სული (38 მამაკაცი, 46 ქალი), 1979 წელს – 85 სული (43 მამაკაცი, 42 ქალი), 1989 წელს – 68 სული (27 მამაკაცი, 41 ქალი) (საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, 2020).

2002 წლის პირველი საყოველთაო ეროვნული აღწერის მიხედვით ცხავატში, რომელიც იმ დროისთვის ლარგვისის თემის საკრებულოს ეკუთვნოდა 44 მცხოვრები იყო დარჩენილი (21 მამაკაცი, 23 ქალი). მოსახლეობა ისტორიულად ყოველთვის ქართული იყო, მართლმადიდებელი ქრისტიანები (საქსტატი 2002).

კამერალური სია შედგენილი 1860 წლის 5 იანვარს.

სოფელ გოგიაშვილთაში თავად დავით ივანეს ძე ერისთავის საბატონო მამულზე მცხოვრები ყმები:

კომლი 1. თევდორე პეტრეს ძე გოგიჩაშვილი – 45 წლის, გაშვებული იყო, ამისი შვილები: 1. ზაქარა – 10 წლის, ახალშობილი, 2. ლუკა – 2 წლის, ახალშობილი. თევდორეს ბიძაშვილი გოგილა გაბრიელის ძე გოგიჩაშვილი – 44 წლის, ამისი შვილი ფიდო – 5 წლის, ახალშობილი. გოგილას ძმები: 1. როსტომი – 40 წლის, 2. გიორგი – 30 წლის. რიცხვი დედაკაცთა – 10.

კომლი 2. ანდრო სიხას ძე გოგიჩაშვილი – 8 წლის, ახალშობილი, რიცხვი დედაკაცთა – 1.

კომლი – 2. მამაკაცი – 8. ქალი – 11.

აღწერას ადასტურებს დავით ივანეს ძე ერისთავი.

სოფელ გოგიჩაანთკარში თავად დავით ლუარსაბის ძე ერისთავის საბატონო მამულზე მცხოვრები ყმები:

კომლი 1 (3). ზურაბ გლახას ძე გოგიჩაშვილი – 60 წლის, ამისი შვილები: 1. დიმიტრი – 11 წლის, 2. მოსე – 3 წლის. ბიძა ზურაბისა ნინიკა იასეს ძე გოგიჩაშვილი – 80 წლის, გარდაიცვალა 1860 წელს. რიცხვი დედაკაცთა – 6.

კომლი 2 (4). სოსიკა გაბრიელის ძე ჟივიძე – 25 წლის, გარდაიცვალა 1860 წელს. რიცხვი დედაკაცთა – 4.

კომლი – 2. მამაკაცი – 5. ქალი – 10.

სოფელ გოგიჩაანთკარში თავად ბიძინა რევაზის ძე ერისთავის საბატონო მამულზე მცხოვრები ყმები:

კომლი 1 (5). ბერო იოსების გოგიჩაშვილი – 40 წლის (წაშლილია – 65) (ტექსტში ციფრი 5 გადასწორებულია 4-ად, რადგან წინა კომლის (N^o4) თავი სოსიკა გაბრიელის ძე ჟივიძე გარდაცვლილია 1860 წელს), შვილი იმისი ივანე – 18 წლის (წაშლილია – 20), გაშვებული იყო. ძმები ბეროსი: 1. ქიტესა – 30 წლის, 2. აღდგომელა – 20 წლის. აღდგომელას შვილი სიმონა – 1 წლის. ბიძაშვილი ბეროსი სოსიკა – 60 წლის, გაშვებული იყო. რიცხვი დედაკაცთა – 6.

კომლი – 1. მამაკაცი – 6. ქალი – 6.

აღწერას ადასტურებენ ცხავატის ხეობის ნაცვალის მახარებელი ბუნტური და ამორჩეული კაცნი თევდორე გოგიჩაშვილი და გიორგი ჟივიძე. რადგან ამათ წერა არ იცოდნენ, ამათი თხოვნით ხელს აწერს ისაკ დურგლიოვი (დურგლიშვილი).

სულ სოფელ გოგიჩაანთკარში ცხოვრობდა 5 კომლი, 19 მამრობითი სქესის და 27 მდედრობითი (46 სული). 4 კომლი ბუნტურების განაყარი გოგიჩაშვილები იყვნენ, 18 მამაკაცი, 23 ქალი (41 სული), ჟივიძეები – 1 კომლი, 1 მამაკაცი, 4 ქალი (5 სული). ქართველები, მართლმადიდებელი ქრისტიანები (სეასცა, ფ. 254, ან. 2, საქმე 254, ფურ. 313-316).

XIX საუკუნის ბოლოს, 1886 წლის აღწერით მონასტრის თემში შემავალი გოგიჩაანთკარში 8 კომლია აღრიცხული, 24 მამაკაცი და 25 ქალი (49 სული) (მონაცემები 1893: 77).

XX საუკუნის საკავშირო აღწერების დროს გოგიჩაანთკარი ცალკე სოფლად აღარ გვხვდება, მისი მცხოვრებნი ცხავატის მკვიდრთა შორის აღირიცხებოდნენ.

კამერალური სია შედგენილი 1860 წლის 5 იანვარს.

სოფელ ჟივთკახში თავად დავით ივანეს ძე ერისთავის საბატონო მამულზე მცხოვრები ყმები:

კომლი 1. გიორგი ქიტესას ძე ჟივიძე – 60 წლის, გაშვებული იყო,
ამისი შვილი ზურაბი – 10 წლის, ახალშობილი,
გიორგის ძმისწული ქიტესა ზურაბის ძე ჟივიძე – 20 წლის.
რიცხვი დედაკაცთა – 2.
კომლი – 1. მამაკაცი – 3. ქალი – 2.

აღწერას ადასტურებს თავადი დავით ივანეს ძე ერისთავი.

სოფელ ჟივთკარში თავად გიორგი ერისთავის საბატონო მამულზე მცხოვრები ყმები:

კომლი 1 (2). იაკობ გიორგის ძე ჟივიძე – 40 წლის,
ამისი შვილები: 1. დათიკა – 6 წლის, ახალშობილი,
2. შიო – 1 წლის, ახალშობილი.
იაკობის ძმისწული გიორგი ხახალას ძე ჟივიძე – 15 წლის, ახალშობილი,
ამისი ძმა ევტიგო – 12 წლის, ახალშობილი.
რიცხვი დედაკაცთა – 5.
კომლი 2 (3). სამხარაული გიორგის ძე ყურაული – 25 წლის, გაშვებული იყო,
ამისი შვილები: 1. გიორგი – 6 წლის, ახალშობილი,
2. ივანე – 3 წლის, ახალშობილი.
3. ალექსი – 6 თვის, ახალშობილი.
რიცხვი დედაკაცთა – 2.
კომლი 3 (4). გიორგი სიმონის ძე ჟივიძე – 30 წლის,
ამისი ძმა აღდგომელა – 15 წლის, ახალშობილი,
რიცხვი დედაკაცთა – 4.
კომლი 4 (5). დათიკა კურდელას ძე ჟივიძე – 60 წლის,
ამისი შვილიშვილი სოსიკა გაბრიელის ძე – 10 წლის, ახალშობილი.
რიცხვი დედაკაცთა – 1.
კომლი – 4. მამაკაცი – 13. ქალი – 12.

სოფელ ჟივთკარში თავად ევსტაფია (ევსტატე) მირმანოზის ძე ერისთავის საბატონო მამულზე მცხოვრები ყმები:

კომლი 1 (6). გაბრიელ გიორგის ძე ჟივიძე – 30 წლის,
ამისი შვილი გიორგი – 2 წლის, ახალშობილი.
გაბრიელის ძმები: 1. ნინიკა – 25 წლის (წაშლილია 18).
2. ლუა – 16 წლის, ახალშობილი.
3. გიგოლა – 14 წლის, ახალშობილი,
4. ანდრია – 10 წლის, ახალშობილი.
რიცხვი დედაკაცთა – 2.
კომლი – 1. მამაკაცი – 6. ქალი – 2.

სოფელი ჟივთკარში პორუჩიკ თავად ალექსანდრე ერისთავის მეუღლის მანანა ერისთავის საბატონო მამულზე მცხოვრები ყმები:

კომლი 1(7). სოსიკა დიმიტრის ძე ჟივიძე – 22 წლის,
ამისი შვილი ივანე – 2 წლის, ახალშობილი,
სოსიკას ძმისწული ზაქარია – 8 წლის, ახალშობილი.
რიცხვი დედაკაცთა – 2.

კომდი 2 (8). ზურაბ ივანეს ძე ჟივიძე – 35 წლის, გაშვებული იყო,
ამისი შვილი გლახა – 4 წლის, ახალშობილი.
რიცხვი დედაკაცთა – 3.
კომლი – 2. მამაკაცი – 5. ქალი – 5.

აღწერას ადასტურებენ ცხავატის ხეობის ნაცვალი მახარობელი ბუნტური და ამორჩეული კაცნი გიორგი ჟივიძე და თევდორე გოგიჩაშვილი. რადგან ამათ წერა არ იცოდნენ, ამათი თხოვნით და ხელ(ის) ჩამორთმევით ხელს აწერს ისაკ დურგლიოვი (დურგლიშვილი). ხელმოწერილია.

სულ სოფელ ჟივთკარში ცხოვრობდა 8 კომლი, 27 მამრობითი სქესის და 21 მდედრობითი (48 სული). ჟივიძეები – 7 კომლი, 23 მამრობითი სქესის, 19 მდედრობითი (42 სული), ყურაულები – 1 კომლი, 4 მამრობითი სქესის, 2 მდედრობითი (6 სული). ქართველები, მართლმადიდებელი ქრისტიანები (სეასცა, ფ. 254, ან. 2, საქმე 252, ფურ. 516-521).

XIX საუკუნის ბოლოს, 1886 წლის აღწერით მონასტრის საზოგადოების სოფელ ჟივთკარში 9 კომლი იყო, 31 მამაკაცი და 37 ქალი (68 სული) (მონაცემები 1893: 77).

XX საუკუნის საკავშირო აღწერების დროს ჟივთკარის მცხოვრებნიც ცხავატის მკვიდრთა შორის არიან აღრიცხულნი.

კამერალური სია შედგენილი 1860 წელს.

სოფელ სუხაანთკაჰში თავად გიორგი ერისთავის საბატონო მამულზე მცხოვრები ყმები:

კომდი 1. გლახა გიგოლას ძე ბუნტური – 30 წლის, გაშვებული იყო,
ამისი ძმები: 1. ბერო – 15 წლის,
2. გიორგი – 10 წლის.
რიცხვი დედაკაცთა – 3.
კომდი 2. ზურაბა ნინიას ძე ბუნტური – 50 წლის,
ამისი შვილები: 1. გიორგი – 25 წლის,
2. გაბო – 10 წლის, ახალშობილი,
3. ანდრია – 6 წლის, ახალშობილი.
რიცხვი დედაკაცთა – 2.
კომდი 3. სოლომონ გიგოლას ძე ბუნტური – 30 წლის, გაშვებული იყო,
ამისი შვილი ანდრო – 3 წლის, ახალშობილი.
სოლომონის ბიძაშვილი თევდორე გლახას ძე – 15 წლის, ახალშობილი.
რიცხვი დედაკაცთა – 3.
კომლი – 3, მამაკაცი – 10. ქალი – 8.

სოფელ სუხაანთკარში თავად დავით ლუარსაბის ძე ერისთავის საბატონო მამულზე მცხოვრები ყმები:

კომდი 1 (4). გლახა გიგოლას ძე სუხიაშვილი (სუხაშვილი) – 40 წლის,
ამისი შვილები: 1. გიგოლა – 8 წლის, ახალშობილი,
2. ზაქარა – 5 წლის, ახალშობილი,
3. ალექსი – 3 წლის, ახალშობილი.
ძმა გლახასი 1. გიორგი – 30 წლის,
ამისი შვილი დავითი – 2 წლის, ახალშობილი.
ძმა გლახასი 2. ნინიკა – 25 წლის,
ამისი შვილი შიო – 6 წლის, ახალშობილი.
რიცხვი დედაკაცთა – 7.
კომდი 2 (5). შიო სიდამონის ძე სუხიაშვილი (სუხაშვილი) – 13 წლის, ახალშობილი,
ამისი ძმა დათიკა – 10 წლის, ახალშობილი.

რიცხვი დედაკაცთა მითითებული არ არის.
კომლი – 2. მამაკაცი – 10. ქალი – 7.

სოფელ სუხანთკარში თავად კონა მირმანოზის ძე ერისთავის საბატონო მამულზე მცხოვრები ყმები:

კომლი 1 (6). გლახა დიმიტრის ძე ბუნტური – 58 წლის,
ამისი შვილები: 1. გიორგი – 28 წლის,
2. ბერი – 19 წლის, გაშვებული იყო.
გლახას ძმა 1. დავითი – 52 წლის,
შვილი დავითისა შიო – 25 წლის,
შვილები შიოსი: 1. დათიკა – 6 წლის, ახალშობილი,
2. ზურაბ – 4 წლის, ახალშობილი.
შვილი დავითისა 2. გლახა – 23 წლის,
გლახას შვილი თევდორე – 9 წლის, ახალშობილი.
კიდევ გლახას ძმა 2. ივანე – 20 წლის (ნაშლილია 40), გაშვებული იყო.
რიცხვი დედაკაცთა – 6.
კომლი – 1. მამაკაცი – 10. ქალი – 6.

სოფელ სუხანთკარში თავად ბიძინა ერისთავის საბატონო მამულზე მცხოვრები ყმები:

კომლი 1 (7). ბერუა პეტრეს ძე სუხაშვილი – 60 წლის,
ამისი შვილი 1. სოლომონ – 40 წლის,
სოლომონის შვილები: 1. ზაქარა – 10 წლის, ახალშობილი,
2. გიგო – 1 წლის, ახალშობილი.
შვილების ჩამონათვალს მოსდევს:
3. გარსევან – 35 წლის, რომელიც გახლავთ სოლომონის ძმა, რაც 1873 წლის აღწერითაც დასტურდება (სეასცა, ფ. 254 ან. 2, საქმე 261. ფურ. 194-202).
გარსევანის შვილი ნინიკა – 8 წლის, ახალშობილი.
რიცხვი დედაკაცთა – 3.
კომლი – 1. მამაკაცი – 6. ქალი – 3.

სოფელი სუხანთკარში პორუჩიკ თავად ალექსანდრე ერისთავის მეუღლის მანანა ერისთავის საბატონო მამულზე მცხოვრები ყმები:

კომლი 1 (8). იაკობ დათოს ძე სუხიაშვილი (სუხაშვილი) – 40 წლის,
ამისი შვილები: 1. გაბო – 14 წლის, ახალშობილი,
2. ნინიკა – 10 წლის, ახალშობილი,
3. გოგიტა – 7 წლის, ახალშობილი.
4. ალექსა – 2 წლის, ახალშობილი.
იაკობის ძმა გიორგი – 30 წლის,
გიორგის შვილი ზაქარა – 2 წლის, ახალშობილი.
რიცხვი დედაკაცთა – 2.
კომლი – 1. მამაკაცი – 7. ქალი – 2.

აღწერას ადასტურებენ ცხავატის ხეობის ნაცვალი მახარობელი ბუნტური და ამორჩეული კაცნი გიორგი ჟივიძე და თევდორე გოგიჩაშვილი. რადგან ამათ წერა არ იცოდნენ, ამათი თხოვნით და ხელის ჩამორთმევით, ხელს აწერს ისაკ დურგლიოვი (დურგლიშვილი).

სულ სოფელ სუხანთკარში ცხოვრობდა 8 კომლი, 43 მამრობითი სქესის და 26 მდედრობითი (69 სული), 4 კომლი ბუნტურები, 20 მამაკაცი და 14 ქალი (34 სული) და 4 კომლი

ბუნტურუმბის განაყარი სუხაშვილუმბი, რომლუმბიც წყაროში სუხიაშვილუმბად არიან აღწერულნი, ისევ, როგორც სოფელია მოხსენიებული სუხიანთკარად. სუხაშვილუმბი 23 მამაკაცი და 12 ქალი (35 სული). ქართველუმბი, მართლმადიდებელი ქრისტიანუმბი) (სეასცა, ფ. 254, ან. 2, საქმე 252, ფურ. 190-196).

1886 წლის საოჯახო აღწერის სიუმბის მიხედვით მონასტრის საზოგადოუმბის სოფელ სუხიანთკარში კომლუმბის რაოდენობა თითქმის გაორმაგებულია: 15 კომლი, 68 მამაკაცი, 53 ქალი (121 სული) (მონაცემუმბი 1893: 77).

კამერალური სია შედგენილი 1860 წლის 5 იანვარს.

სოფელი ღოხოეთში (ღახოეთი) დავით ივანეს ძე ერისთავის საბატონო მამულუმბე მცხოვრუმბი ყუმბები:

კომლი 1. გიგოლა ქურთაულის ძე ბურდული – 80 წლის, გაშვებული იყო.

რიცხვი დედაკაცთა – 1.

კომლი – 1. მამაკაცი – 1. ქალი – 1.

აღწერას ადასტურუმბს თავადი დავით ივანეს ძე ერისთავი.

კამერალური სია შედგენილი 1860 წლის 19 თებერვალს.

სოფელ ღოროეთში თავად კონა მირმანოზის ძე ერისთავის საბატონო მამულუმბე მცხოვრუმბი ყუმბები (რუსული ტესტი):

კომლი 1 (2). დემეტრე ბეროს ძე მილითაური (მელთაური) – 45 წლის,

ამისი შვილი ალექსი – 13 წლის, ახალშობილი.

რიცხვი დედაკაცთა მითითებული არ არის.

კომლი – 1. მამაკაცი – 2. ქალი – 0.

სოფელ ღოროეთში თავად ბიძინა რევაზის ძე ერისთავის საბატონო მამულუმბე მცხოვრუმბი ყუმბები:

კომლი 1 (3). სიდამონ ადამის ძე ბერდელაშვილი (ბურდულიშვილი) – 40 წლის,

ამისი შვილუმბი: 1. გაბრიელ – 5 წლის, ახალშობილი,

2. გიგოლა – 1 წლის, ახალშობილი.

ძმუმბი სიდამონისა: 1. დავით – 28 წლის,

2. ზაქარა – 24 წლის,

3. როსტომ – 9 წლის, ახალშობილი.

შვილი დავითისა როსტომი – 9 წლის, ახალშობილი.

(შვილი დავითისა და ძმა დავითისა როსტომ 9 წლის ახალშობილი ერთიდაიგივე პიროვნუმბაა. დავითის შვილი, ასეა იგი მოხსენიებული მომდევნო 1873 წლის აღწერაში (სეასცა, ფ. 254 ან. 2, საქმე 229. ფურ. 38-44).

რიცხვი დედაკაცთა – 3.

კომლი 2 (4). კიკოლა ბურდულას ძე ბურდულაძე (ბურდული) – 15 წლის, ახალშობილი,

ამისი ძმუმბი: 1. დემეტრე – 9 წლის, ახალშობილი,

2. იაკობი – 5 წლის, ახალშობილი.

ბიძაშვილი კიკოლასი გაბრიელ გოგიას ძე – 11 წლის.

რიცხვი დედაკაცთა – 3.

კომლი 3 (5). ზურაბა ბესოს ძე ბურდულაძე (ბურდული) – 15 წლის,

ამისი შვილუმბი: 1. მახარობელი – 16 წლის, ახალშობილი,

2. გაბრიელი – 9 წლის, ახალშობილი.

რიცხვი დედაკაცთა – 2.

კომლი – 3. მამაკაცი – 13. ქალი – 8.

სოფელ ღორეთში თავად დავით ლუარსაბის ძე ერისთავის საბატონო მამულზე მცხოვრები ყმები:

კომლი 1 (6). გლახა სოსიას ძე მეღთაური – 28 წლის, ამისი შვილი ლევან – 3 წლის, ახალშობილი.
გლახას ძმები: 1. იასე – 20 წლის, გარდაიცვალა 1860 წელს, 2. სოსიკა – 15 წლის, ახალშობილი.
რიცხვი დედაკაცთა მითითებული არ არის.
კომლი 2 (7). დათიკო რევაზის ძე მეღთაური – 35 წლის, ამისი შვილები: 1. ზაქარია – 5 წლის, ახალშობილი, 2. გაბრიელი – 3 წლის, ახალშობილი, 3. სიმონ – 1 წლის, ახალშობილი.
ძმისწული დათიკოსი 1. რევაზ – 25 წლის, ამისი შვილები: 1. ქიტო – 3 წლის, ახალშობილი, 2. გიორგი – 2 წლის, ახალშობილი.
ძმისწული დათიკოსი 2. გარსევან – 17 წლის, გაშვებული იყო.
რიცხვი დედაკაცთა – 4.
კომლი – 2. მამაკაცი – 12. ქალი – 4.

აღწერას ადასტურებენ ცხავატის ხეობის ნაცვალის მახარობელი ბუნტური და ამორჩეული კაცნი თევდორე გოგიჩაშვილი და გიორგი ჟივიძე. რადგან ამათ წერა არ იცოდნენ, ამათი თხოვნით და ხელის ჩამორთმევით ხელს აწერს ისაკ დურგლიოვი (დურგლიშვილი).

სულ სოფელ ღორეთში ცხოვრობს 7 კომლი, 28 მამრობითი სქესის და 13 მდედრობითი (41 სული). 4 კომლი ბურდულები არიან, 14 მამაკაცი, 9 ქალი (23 სული). ისინი ტექსტში ხან ბურდილაძეებად და ხან ბერდელაშვილებად არიან მოხსენიებულნი. რ. თოფჩიშვილი ბურდულებს XIX საუკუნის პირველ ნახევარში მთიულეთიდან მოსულებად მიიჩნევს (თოფჩიშვილი 1987). ქავთარაძეების განაყარი მეღთაურები 3 კომლი იყო, 14 მამრობითი სქესის, 4 მდედრობითი (18 სული). ქართველები, მართლმადიდებელი ქრისტიანები (სეას-ცა, ფ. 254, ან. 2, საქმე 254, ფურ. 344-345).

1886 წლის საოჯახო აღწერის სიების მიხედვით მონასტრის საზოგადოების სოფელ ღორეთში 10 კომლი ცხოვრობდა, 41 მამაკაცი, 29 ქალი (70 სული) (მონაცემები 1893: 77).

1970 წელს ღორეთში 17 მცხოვრები იყო (8 მამაკაცი, 9 ქალი), 1979 წელს – 8 (4 მამაკაცი, 4 ქალი), 1989 წლის აღწერაში აღარ იხსენიება (საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, 2020).

კამერალური სია შედგენილი 1860 წლის 5 იანვარს.

სოფელი ციხის-სოფელში ანუ წინუბანში თავად დავით ივანეს ძე ერისთავის საბატონო მამულზე მცხოვრები ყმები:

კომლი 1. გიორგი ზაალის ძე ბუნტური – 30 წლის, გაშვებული იყო, ამისი ძმა ანდრია – 25 წლის, გაშვებული იყო.
რიცხვი დედაკაცთა – 2.
კომლი 2. სოსიკა სვიმონის ძე ბუნტური – 40 წლის, გაშვებული იყო, ამისი შვილები: 1. ზაქარა – 14 წლის, ახალშობილი, 2. ალექსი – 11 წლის, ახალშობილი, 3. მათე – 1 წლის, ახალშობილი.
სოსიკას ძმა პეტრე – 30 წლის.
რიცხვი დედაკაცთა – 2.
კომლი 3. გივი იასეს ძე ბუნტური – 45 წლის, გაშვებული იყო.
რიცხვი დედაკაცთა – 2.

კომდი 4. ნინიკა დათიკას ძე კალომღენავი – 35 წლის, გაშვებული იყო, ამისი ძმა შიო – 30 წლის, გაშვებული იყო.

რიცხვი დედაკაცთა – 3.

კომდი 5. გიორგი გოგიას ძე კალომღენავი – 40 წლის, გაშვებული იყო, ამისი შვილები: 1. ზაქარა – 15 წლის, ახალშობილი,

2. დიმიტრი – 11 წლის, ახალშობილი,

3. ტატო – 6 წლის, ახალშობილი.

გიორგის ძმისწული ივანე დათუნას ძე კალომღენავი – 4 წლის, ახალშობილი.

რიცხვი დედაკაცთა – 1.

კომდი 6. ნინიკა სოლომონის ძე ბუნტური – 40 წლის,

ამისი შვილები: 1. დათიკა – 8 წლის, ახალშობილი,

2. სოლომონ – 3 წლის, ახალშობილი.

რიცხვი დედაკაცთა – 2.

კომდი 7. ზაქარა სოლომონის ძე ბუნტური – 30 წლის,

რიცხვი დედაკაცთა მითითებული არ არის.

კომლი – 7. მამაკაცი – 19. ქალი – 12.

აღწერას ადასტურებს თავადი დავით ივანეს ძე ერისთავი.

სოფელ ციხის-სოფელში ანუ წინუბანში ესტატე მირმანოზის ძე ერისთავის საბატონო მამულზე მცხოვრები ყმები:

კომდი 1(8). გიორგი სოსიას ძე ბუნტური – 40 წლის,

ამისი ძმები: 1. მახარობელი – 30 წლის,

2. გიგოლა – 28 წლის, გაშვებული იყო.

რიცხვი დედაკაცთა – 3.

კომდი 2(9). ნინიკა მახარობელის ძე ბუნტური – 50 წლის,

ამისი შვილები: 1. ზაქარა – 18 წლის, გაშვებული იყო.

2. გლახა – 8 წლის, ახალშობილი.

ნინიკას ძმა დათიკა – 25 წლის.

რიცხვი დედაკაცთა – 5.

კომლი – 2. მამაკაცი – 7. ქალი – 8.

სოფელ ციხის-სოფელში ანუ წინუბანში გიორგი ერისთავის საბატონო მამულზე მცხოვრები ყმები:

კომდი 1(10). ზურაბ სოსიას ძე ბუნტური – 50 წლის,

ამისი შვილები: 1. გოგია 15 წლის, ახალშობილი,

შალვა – 6 წლის, ახალშობილი.

რიცხვი დედაკაცთა მითითებული არ არის.

კომლი – 1. მამაკაცი – 3. ქალი – 0.

სოფელ ციხის-სოფელში ანუ წინუბანში ბიძინა რევაზის ძე ერისთავის საბატონო მამულზე მცხოვრები ყმები:

კომდი 1(11). ზურაბ გიორგის ძე ხურიშვილი – 50 წლის,

ამისი შვილები: 1. ივანე – 20 წლის, გაშვებული იყო,

2. ალექსი – 9 წლის, ახალშობილი,

3. შიო – 1 წლის, ახალშობილი.

ბიძაშვილი ზურაბისა, შვილი მახარესი 1. თევდორე – 40 წლის,

ამისი შვილები: 1. ზაქარა – 10 წლის, ახალშობილი,

2. მალხაზი – 7 წლის, ახალშობილი.

თევდორეს ძმები: 1. ნინიკა – 30 წლის, ახალშობილი,
2. დავითი – 20 წლის.
რიცხვი დედაკაცთა – 8.
კომლი 2 (12). ჭიბრიელ ჯაჩოს ძე ხურიშვილი – 50 წლის,
ამისი შვილი შალვა – 35 წლის.
რიცხვი დედაკაცთა – 2.
კომლი – 2. მამაკაცი – 11. ქალი – 10.

აღწერას ადასტურებენ ცხავატის ხეობის ნაცვალის მახარობელი ბუნტური და ამორჩეული კაცნი თევდორე გოგიაშვილი და გიორგი ჟივიძე. რადგან ამათ წერა არ იცოდნენ, ამათი თხოვნით და ხელ(ის) ჩამორთმევით ხელს აწერს ისაკ დურგლიოვი (დურგლიშვილი). ხელმოწერილია.

სულ სოფელ ციხის-სოფელში ანუ წინუბანში ცხოვრობდა 12 კომლი, 40 მამრობითი სქესის და 30 მდედრობითი (70 სული). დომინანტი გვარი ბუნტური იყო – 8 კომლი, 23 მამაკაცი, 16 ქალი (39 სული), მათი განაყარი კალომლენავეები – 2 კომლია, 7 მამაკაცი, 4 ქალი (11 სული), 2 კომლია ხურიშვილებიც – 11 მამაკაცი, 10 ქალი (21 სული). მათი წინაპარი მესისხლეობის ცნობილ ტრადიციას გამორიდებია თრუსოდან ცხავატის ხეობაში (სეასცა, ფ. 254, ან. 2, საქმე 255, ფურ. 487-495).

1886 წლის საოჯახო აღწერის მონაცემებით მონასტრის საზოგადოების სოფელ ციხის-სოფელში ანუ წინუბანში 18 კომლი ცხოვრობდა, 44 მამაკაცი, 35 ქალი (79 სული) (მონაცემები 1893: 77).

XIX საუკუნის 60-იან წლებში ცხავატის ხეობაში უცხოვრია 44 კომლს (176 მამრობითი სქესის, 136 მდედრობითი, სულ: 312 სული).

ცხავატის ხეობაში მამულები და ყმები ეკუთვნოდათ მებატონეებს: დავით ივანეს ძე, დავით ლუარსაბის ძე, ბიძინა რევაზის ძე, კონა, ესტატე, გიორგი ერისთავებს, ალექსანდრე ერისთავის მეუღლეს – მანანა ერისთავს.

XIX საუკუნის 60-იან წლებში ცხავატის ხეობაში ცხოვრობდნენ: ბუნტურები, ჩუმაშვილები, გოგიაშვილები, გოგიაშვილები, ჟივიძეები, ყურაულები, სუხაშვილები, ბურდულეები, მელთაურები, ხურიშვილები, კალომლენავეები.

დომინანტი გვარი ბუნტურები არიან, ისინი ცხოვრობდნენ ბუნტურთკარში, სუხაანთკარში და ციხის-სოფელში ანუ წინუბანში – 14 კომლი, 49 მამაკაცი, 37 ქალი (86 სული), ჭივიძეები – გოგიაშვილთა და ჟივთკარში – 8 კომლი, 24 მამაკაცი, 23 ქალი (43 სული), სუხაშვილები – სუხაანთკარში – 4 კომლი, 23 მამაკაცი, 12 ქალი (35 სული), გოგიაშვილები – გოგიაშვილთა – 4 კომლი, 28 მამაკაცი, 23 ქალი (41 სული), გოგიაშვილები და ჩუმაშვილები – ბუნტურთკარში. გოგიაშვილები – 1 კომლი, 6 მამაკაცი, 5 ქალი (11 სული), ჩუმაშვილები – 1 კომლი, 7 მამაკაცი, 7 ქალი (14 სული), კალომლენავეები ციხის-სოფელში ანუ წინუბანში – 2 კომლი, 7 მამაკაცი, 4 ქალი (11 სული), ამავე სოფლის მკვიდრნი იყვნენ ხურიშვილები – 2 კომლი, 11 მამაკაცი, 10 ქალი (21 სული), ყურაულები – ჟივთკარში – 1 კომლი, 4 მამრობითი სქესის, 2 მდედრობითი (6 სული).

შენიშვნები

¹ ს. მაკალათიას გასული საუკუნის 60-იან წლებში ვასო ნიკოს ძე სუხაშვილისგან, რომელიც იმ დროს 73 წლის ყოფილა, ჩაუწერია თქმულება: „ლეკებს შხამურისათვის შემოურტყამთ ალყა და ვერ გაუტეხიათ. მაშინ ლეკებისათვის მკითხავს უთქვამს, ვირებს მარილი შეაჭამეთ და წყლის მილებს იპოვნიანო. ლეკებმა მწყურვალე ვირები ციხის გარშემო თურმე ატარეს და ბოლოს წყლის მილი იპოვეს და ციხეც აიღეს“ (მაკალათია 1968: 74).

² როგორც ს. მაკალათია აღნიშნავს: ცხავატელებს ჰქონდათ ვარგისი თიხა მიწის დიდი მარაგი. თიხას იღებდნენ ადგილ „დავუთალას“ ტერიტორიიდან, ხუთი-ექვსი მეტრის სიღრმიდან, რომ ხარისხიანი ქურქელი დაემზადებინათ. ზედაპირული თიხა მასალად ვერ გამოდგებოდა, რად-

გან მისგან დამზადებული ჭურჭელი მალე იშლებოდა. თიხა მთიდან ჩამოჰქონდათ ზურგით ან ცხენით. აშრობდნენ, გაცრიდნენ და ფეხით ზელდნენ, რის შემდეგაც მუხის მორგვზე აკეთებდნენ სხვადასხვა ჭურჭელს: ქილას, ქვევრს, კოკას, სადღვებელს, ქვაბს, ხელადას, ლიტრას, ჯამს, საღვინეს, სურას... ცხავატური თიხის ჭურჭელი განსაკუთრებული მოცულობით არ გამოირჩეოდა, კოკას 10-12 ლიტრიანი იყო, ქვევრი არა უმეტეს 100 ლიტრიანი. გამზადებულ ჭურჭელს მზეზე აშრობდნენ და ქათმის ფრთისაგან შეკრულ „ფთე“-თი აჭრებდნენ მოყვითალო მიწის საღებავით, რომელსაც „წენაკი“ ეწოდება. ის ძნელი საშოვარი ყოფილა და კასპთან ახლოს აშურიანის კლდეში მოიპოვებდნენ. მზეზე გამომშრალი ჭურჭლის გამოწვა ღუმელში ხდებოდა, გამოწვისას მოყვითალო საღებავი წითელ ფერს იღებდა და ჭურჭლიდან აღარ გადადიოდა. გასაყიდად, ძირითადად, ქართლში გაჰქონდათ ცხენების მეშვეობით. „ჭურჭელს ყიდდნენ ჭირნახულის იმ რაოდენობაზე, რაც შიგ ჩაეტეოდა. ფულზე ჭურჭელი თურმე იშვიათად იყიდებოდა“ (მაკალათია 1968: 76-77).

³ იგულისხმებოდა პირი, რომელიც წინა 1843 წლის კამერალური აღწერის დროს დაბადებული არ იყო.

⁴ იგულისხმება წინა კამერალურ აღწერაში გამორჩენილი ან გამოტოვებული პირი.

დამოწმებანი

აქტები 1868: *Акты, собранные кавказской археографической комиссией*, том II, Тифлис.

ახლოური 2021: დ. ახლოური. *ქსნის ხეობის ისტორია*, ტ., II. გამომცემლობა „საარი“, თბილისი.

ბერძენიშვილი 1940: *დოკუმენტები საქართველოს სოციალური ისტორიიდან, ბაგონყმუხი უხთიეხთობა* (XV-XVII სს.), ნ. ბერძენიშვილის რედაქციით, თბილისი.

გვასალია 1967: ჯ. გვასალია. *ქსნის ხეობის ისტორიული გეოგრაფიის საკითხები, საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის კვლევი*, ტ., III. გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი.

გვრიტიშვილი 1955: დ. გვრიტიშვილი. *ფოცადური საქართველოს სოციალური უხთიეხთობის ისტორიიდან (ქაჩთღის სათავადოები)*, გამომცემლობა „სახელგამი“, თბილისი.

გსიემ 1956: გორის ისტორიულ ეთნოგრაფიული მუზეუმი (გსიემ), ყოფილი ქსნის საერისთავოს მოსახლეობის აღწერა 1804 წ., შემოსული 1956 წელს, №7486.

დადიანიძე 2008: *შიდა ქაჩთღი, ახადგოხის მუნიციპალიტეტის აქტივქეჭუხური მემკვიდრეობა*, ტ. IV, ცირა დადიანიძის რედაქციით, თბილისი.

ენუქიძე, ბედოშვილი 1986: *იოანე ბაგვატიონი. ქაჩთღ-კახეთის აღწეხა*, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს, გამოკვლევა და საძიებლები დაურთეს თინა ენუქიძემ და გურამ ბედოშვილმა, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი.

თაყაიშვილი 1915: Е. Такаишвили. *Археологические экскурсии, Разыскания и заметки*, Вып. V. Тифлис, 1915

თაყაიშვილი 2022: ე. თაყაიშვილი. *თხზულებანი*, ტ., 12, გამომცემლობა „არტანუჯი“, თბილისი.

თოფჩიშვილი 1987: რ. თოფჩიშვილი. *ქსნის ხეობის მოსახლეობის ზოგიერთი ეთნოისტორიული საკითხი* (XVIII-XX სს.), *საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მაცნე, ისტორიის, აქეოლოგიის, ეთნოგრაფიისა და ხელოვნების ისტორიის სეხია*, №4. თბილისი.

მაკალათია 1968: ს. მაკალათია. *ქსნის ხეობა, ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ნახკვევი*, თბილისი, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.

მონაცემები 1893: *Свод статистических данных о населении Закавказского края извлечённых из посемейных списков 1886 г. Душетский уезд, Ксанский участок*, Тифлис.

ოთხმეზური 1996: გ. ოთხმეზური. *შიდა ქაჩთღის მთიანეთის ეპიგრაფიკა*, წიგნში „ოსთა საკითხი“, გამომცემლობა „პითაგორა“, თბილისი-გორი.

საქართველოს 1923 წლის აღწერის ჯამები 1926: *სხუდიად საქართველოს 1923 წლის სასოფრო-სამეუხნეო აღწეხის ჯამები, ნაწილი II, დემოგრაფია, ნაკვეთი I*, ტფილისი.

საქსტატი 2002: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის, 2002 წლის პიხვედი ეხოვნური საყოველთაო აღწეხის შედეგები.

საქსტატი 2020: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, *მოსახლეობის სხუდიად საკავში-*

ხო 1939, 1959, 1970, 1979 და 1989 წლების აღწეების შედეგები სამხეთ ოსეთის ავტონომიუხ ოღქში.

სეასცა, ფ. 254, ან. 2. საქართველოს ეროვნული არქივი, საისტორიო ცენტრალური არქივი, ფონდი 254, ანაწერი 1, საქმე № 229; № 252; № 254; № 255; № 261.

ქენქაძე 2008: ვ. ქენქაძე. ქსნუხი ზეპიხსიგყვიეხების ქაჩაგობი, თბილისი.

ქენქაძე 2010: ვ. ქენქაძე. ქსნუხი ხაღბუხი ფაბდიო, თბილისი.

შოშიაშვილი 1980: ქაჩთუდი წაჩწეხების კოჩპუსი, გ. 1, აღმოსავლეთ და სამხეთ საქაჩთვედო (V-X სს.), შეადგინა და გამოსაცემად მოამზადა ნ. შოშიაშვილმა, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი.

THE POPULATION OF TSKHAVAT GORGE IN THE 1860s

Davit Akhlouri

Gori State Teaching University
datoakhlouri@gmail.com

Other than the Ksani river, the Ksani gorge also includes Nizuzmula, Churuta, Tskhavatura, Aleura, Nakhidura and other gorges.

The paper discusses about the population of Tskhavat gorge according to the desk census of the 1960s. At that time, the villages of Tskhavat gorge were included in the Ksani part of Gori Mazri of Tbilisi Governorate.

The introduction talks about the historical geographical environment of the Tskhavat valley, its role in the political, economic and cultural life of feudal Georgia. The toponym "Tskhavati" is explained.

When talking about the antiquities of the valley, attention is paid to the Church of the Savior of the 8th-9th centuries in the Chumaant area, on the eastern facade of which there is a three-line Asomatvruli inscription mentioning the craftsman Ina Kalatozi. The rich traditions of "Tskhavati pottery" and the role of viticulture in the life of Tskhavati people are highlighted.

An important source about the population of the Tskhavat gorge is the statistical descriptions of the Saeristavo of Ksani in the second half of the 18th century. The census of the Kingdom of Kartli-Kakheti of 1794-1799, the reports of the royal census of Ioane Bagrationi of 1803, the Russian chamber censuses, which are properly studied and compared with the chamber census of the 1960s, which is given special attention due to the research topic. An important news is that the archival material of the considered period is published for the first time.

Unlike the statistical descriptions of Ksani Saeristavo, in the census of 1860 Tskhavat districts are presented as separate villages. These villages were: Bunturtkari, Gogichaantkari, Zhivtkari, Sukhaantkari, Gharoeti, Tsikhis-sofeli or Tsenubani. In Bunturtkar, the serfs belonged to the estate, Bidzina and Giorgi Eristavis, there lived 4 households, 19 men and 19 women: Bunturs, Chumashvilis and Gogiashvilis.

In Gogichaantkar – Davit son of Ivanes, Davit son of Luarsabi and Bidzina son of Revazi Eristavis, lived 5 families, 19 men and 27 women: Gogichashvilis and Zhividzes. 8 households, 27 men and 21 women lived in Zhivtkar – Davit Ivanes dze, Estate Mirmanoz dze, Manana and Giorgi Eristavis: Zhividzes and Kuraulis. In Sukhaantkar – Davit son of Luarsab, Kona son of Mirmanoz, Giorgi, Bidzina and Manana Eristavs, lived 8 households, 43 men and 26 women: Bunturis and Sukhashvilis. In Gharoeti – Davit son of Ivane, Kona son of Mirmanoz, Bidzina son of Revazi and Davit son of Luarsab Eristavis, lived 7 families, 28 men and 13 women: Burdulis and Meltauris. In the Tsikhisopeli i.e. Tsinubani – Davit son of Ivane, Estate so of Mirmanoz, Bidzina son of Revazi and Giorgi Eristavis. There were 12 households, 40 men and 30 women: Bunturis, Kalomletsavs and Khurishvilis.